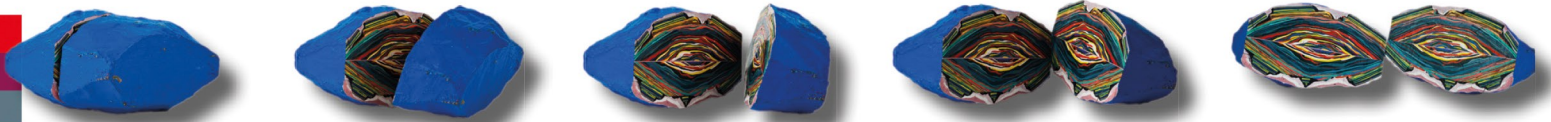

BILDUNG

SPECIAAL

GERARD VAN STRALEN | REDACTIE

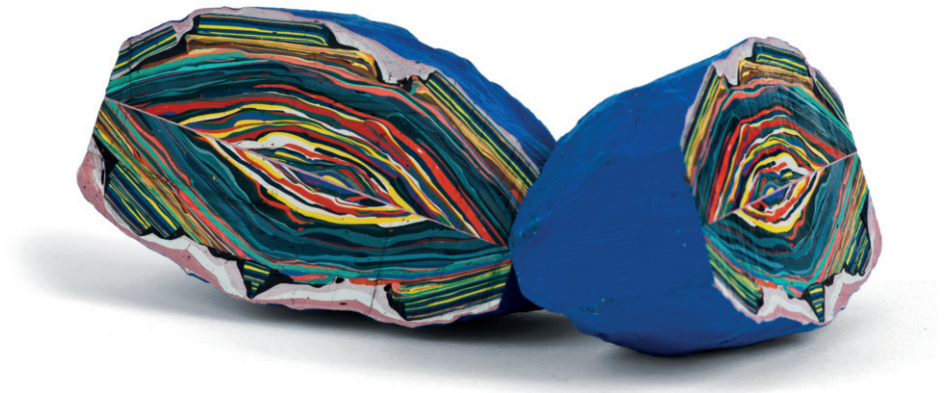
BILDUNGSVERHALEN UIT DE PRAKTIJK
VAN HET (SPECIAAL) ONDERWIJS

ISVW UITGEVERS

Gerard van Stralen (red.)

Bildung speciaal

Bildungsverhalen uit de praktijk van het (speciaal) onderwijs voor alle leraren

ISVW UITGEVERS

Voorwoord

Jetta Klijsma

Beste lezer,

Het is een eer het voorwoord te mogen schrijven voor zo'n bijzonder boek. Een boek met een inhoud die dicht bij mij staat. Want zoals u misschien weet ben ik geboren met een fysieke handicap. Mijn benen zijn spastisch. Ik kan fysiek niet doen wat vele anderen kunnen. Toch ben ik in staat om bijzondere mensen te ontmoeten en heb ik mooie functies mogen vervullen in het openbaar bestuur.

Dat komt door een simpel uitgangspunt: een beperking hoeft geen beperking te zijn. Mede door lessen van mijn ouders, dokters en onderwijzers ben ik gevormd tot iemand die spastische benen niet alleen als een struikelblok ervaart. Natuurlijk is het af en toe best lastig, dat ontken ik niet. Maar van jongs af aan heb ik geleerd hoe ermee om te gaan. En heb ik mijn fantasie, boeken en muziek gebruikt om op andere plekken te kunnen komen. Bildung is zo belangrijk, ook in het leven van iemand met een beperking.

Iedereen doet ertoe en iedereen heeft kwaliteiten. Voor duizenden jongeren is het speciaal onderwijs de opstap naar een toekomst op de arbeidsmarkt. Het speciaal onderwijs is een belangrijke plek van vorming. Elke leraar bouwt voor een deel mee aan de persoonlijkheid en de toekomst van een jongere. Hij of zij leert de jongere de inhoudelijke kennis en sociale vaardigheid om mee te kunnen doen in de inclusieve samenleving. Volwaardig jonge mensen leren goed om te gaan met hun handicap. Zodat hun beperking niet altijd een beperking hoeft te zijn.

Het allerbelangrijkste is dat de leraar altijd de individuele jongere als uitgangspunt neemt. Liever nog: dat de hele samenleving voor een persoon met een arbeidsbeperking kijkt waar zijn of haar kwaliteiten liggen. Zodat we als inclusieve maatschappij elke jongere de vorming geven die hij of zij nodig heeft. Helaas gaat de maatschappelijke discussie in ons land vooral over hoe we meer investeren in hoogopgeleide, excellente jongeren. Voor hen zouden er unieke lessen en begeleiding moeten komen. Want daar heeft onze economie zo veel aan.

Natuurlijk is dat ook waar, maar het gaat voorbij aan iets essentieels: dat iedereen ertoe doet in onze samenleving. Dat elke jongere, ook met een arbeidsbeperking, kan opgroeien tot een mooi en productief mens. Juist kinderen op het speciaal onderwijs hebben bildung nodig van een betrokken leraar. Want alleen door goede lessen kunnen deze leerlingen goed meedoen in de toekomstige maatschappij en krijgen we de inclusieve samenleving die we graag willen.

Daarom hoop ik dat veel mensen dit bijzondere boek over bildung lezen en zeker ook leraren. Want we hebben leraren nodig – overigens niet alleen in het speciaal onderwijs – die creatief en met fantasie lesgeven. Die zich aanpassen aan de bijzondere situatie van de leerlingen en in hen geloven. Zodat nog meer mensen met een beperking hun vleugels durven uitslaan.

Heel veel leesplezier,

Jetta Klijnsma

Inleiding

Gerard van Stralen

De morgen van familie Flits

Het is iedere morgen weer een race tegen de klok binnen ons gezin. Gezamenlijk ontbijten is een mooie afspraak, maar het komt er zelden van. Mijn vrouw en ik werken allebei en we hebben vier kinderen, waarvan één met een beperking. Allemaal moeten we op tijd op het werk, op school of op de instelling zijn. Vanmorgen hadden we het eindelijk voor elkaar en zaten we allemaal keurig aan tafel te ontbijten. Toen piepte de mobiel. De coördinator van de zorginstelling aan de lijn. Of we onze zoon Kees vandaag zelf wilden brengen. De chauffeur van het busje had zich ziek gemeld. Paniek. Hoe gaan we dit weer regelen? Direct de vrijwilligerscentrale gebeld. Zij helpen ons vaak uit de nood en dat was nu weer het geval. Alles was snel geregeld. Binnen een half uur zou Kees opgehaald zijn. Iedereen opgelucht, maar het gezellige ontbijt was naar de knoppen. Zo'n mededeling blijft je humeur altijd enige tijd beïnvloeden. Ook het humeur van Kees. Hij is autistisch en houdt absoluut niet van dit soort onverwachte veranderingen. Met pgb's kun je veel regelen, maar het gedrag van Kees niet. Kees overtuigen dat er niets veranderd is kost enige tijd en zijn gedrag wordt er niet handelbaarder van. Ook hij voelt dat onze bewegingsruimte beperkt is.

Ik moet al vroeg de weekvergadering van mijn afdeling SEN voorzitten. Wij doen onderzoeken naar de werking van passend onderwijs binnen scholen en samenwerkingsverbanden. Mijn vrouw moet direct na de mededeling van de zieke chauffeur weg. Zij organiseert als bestuurder van de ‘Ren-je-Rot-vereniging’ hardlooppwedstrijden en heeft een afspraak met de gemeente Rotterdam om de marathon voor te bereiden. Zij doet dit vrijwilligerswerk naast haar baan als directeur van een scholengemeenschap in Amersfoort. Aan mij de beurt om snel de kinderen in de auto te zetten en bij school af te leveren. Deze keer niet naar binnen om de juf en meester van mijn kinderen te groeten. Niet vergeten trouwens dat mijn dochter haar viool meeneemt voor vioolles vanmiddag en haar voetbalkleren voor de training vanavond. Mijn zoon Sam wijs ik nog even op zijn taak om vandaag de flessen en het papier naar de containers te brengen. Hij woont nogal eens in zijn eigen verhaal en vergeet dan alles. Tot mijn vreugde is hij verzot op Griekse mythen en sagen en laat zich daarbij uitgebreid informeren door Wikipedia. Op mijn rituele route naar mijn faculteit slaak ik opgelucht een zucht dat we alle dagelijkse rituelen van wassen, tandenpoetsen, aankleden, takenlijstjes doornemen en naar school brengen weer gehad hebben. Vanochtend was het zo hectisch dat ik pas ’s avonds moest lachen om een opmerking van mijn dochter van vier, die net een paar woordjes leest en mij meedeelde: ‘Ik kan lezen, dus ben niet dilekties.’

Nu eerst een dag overleggen en nadenken volgens een vaste agenda met collega’s. Vanavond volgt dan weer het einddag-ritueel met wat vervelende, maar ook hele ontspannen bezigheden: opruimen, voorlezen, huiswerk begeleiden, sportclubs, tv, voorbereiden voor de volgende dag, een wijntje met mijn partner en slapen. Zo’n hele week kom ik trouwens niet door zonder een vrije avond voor mijzelf te claimen en met mijn vriendenclubje onder leiding van een goede dirigent folksongs te zingen. Bovendien vind ik mijn werkzaamheden als secretaris van het buurtactiecomité erg leuk om te doen. Het ontspant me en de onderhandelingen met de gemeente leveren ook nog wat op. Op mijn werk zal ik nog even bellen voor de afspraak van zaterdag.

Een ochtend in Nederland. Werkende ouders zal zo’n morgen bekend voorkomen. In detail natuurlijk niet, maar de hectiek van de opstart van een doordeweekse dag is ’s morgens op

ieder schoolplein zichtbaar. Vooral aan de manier waarop sommige ouders hun kinderen gehaast uit de auto laten stappen om zelf snel hun weg te vervolgen.

Nu is dit ochtendverhaal niet geschreven om op die hectiek te focussen. Het laat iets zien dat met bildung te maken heeft, het centrale thema van deze bundel. Zonder dat we er echt bij stilstaan bewegen wij ons iedere dag in en op allerlei gebieden van onze samenleving en cultuur. ‘Sferen’ noemt Peter Sloterdijk, een van de belangrijkste Europese filosofen op dit moment, dat en die term nemen we graag over.¹ Met een sfeer bedoelt hij die omgevingen die mensen creëren om te kunnen zijn wie zij willen zijn. In het verhaal van familie Flits verkeren de gezinsleden bijvoorbeeld in de sferen: privé, arbeid, school, politiek, kunst, wetenschap en filosofie en, wanneer de rituelen neerkomen op een levenshouding, ook in de sfeer religie. Al die gebieden zijn met elkaar verknoot en komen in dit geval samen in dit gezin en in de verschillende leden van dit gezin. We vervullen als mens nu eenmaal vele rollen, waardoor we in verschillende sferen verkeren. Dat lijkt simpel, maar vat krijgen op deze dagelijkse werkelijkheid vraagt inzicht in je eigen gedrag en visie en in de werking van je omgeving, in enge en brede zin. Met enge zin bedoel ik thuis, de straat, buurt of stad waarin je leeft en met brede zin de samenleving en cultuur waar je regionaal, nationaal en internationaal deel van uitmaakt. Op al die niveaus vinden processen plaats en zijn regels en afspraken gemaakt, die ons leven in hoge mate beïnvloeden dan wel bepalen. Het is voor iedereen, ongeacht afkomst, ras, sekse en geestelijke of fysieke gesteldheid een recht om op die werkelijkheid vat te krijgen en te doorgronden hoe het werkelijk werkt.

Maar het doorgronden van die processen is ook nodig om te groeien, te bilden, als persoon. In welke mate dat gebeurt en hoe die bildung vorm krijgt varieert sterk per persoon. De eigen leef- en woonsituatie, fysieke en geestelijke vermogens en kwaliteiten zijn daarin cruciale factoren. Maar ook de school en de leraar. In Nederland en in vele andere westerse landen moeten overheden erop toezien dat iedere persoon de kans krijgt om zich naar zijn vermogens en kwaliteiten te bilden. Ouders hebben een voortrekkersrol om die kansen tot bildung mogelijk te maken, maar onmiddellijk daarna is het onderwijs aan de beurt om de bildung voor de leerlingen te faciliteren. Het onderwijs heeft een cruciale opdracht en taak om die ‘deugdelijkheid’, zoals het in de grondwet staat, waar te maken. Dat kan alleen met professionals die zelf willen bilden en kansen opeisen en nemen om tot bildung te komen. Schoolleiders en leraren, maar ook bestuurders hebben hier als professionals ‘een leven lang leren’-uitdaging. ‘Een leven lang leren’ identificeren we hier met bildung en daarmee bedoelen we:

Het proces van innerlijke ontwikkeling op basis van een brede beschouwing van culturele en maatschappelijke verworvenheden en uitingen

Van vele kanten klinkt de roep om meer aandacht te besteden in het onderwijs aan Bildung. Het leidt bij de leerling tot verdere persoonlijke groei en bij de leraar tot verdere persoonlijke groei en professionaliteit. Die professionaliteit staat of valt met het kunnen en willen begrijpen waarom we handelen zoals we handelen en welke inzichten, ervaringen, opvattingen, waarden en normen daaraan ten grondslag liggen. Het gedrag van individuen en groepen (leerlingen in ons geval) of het eigen gedrag kunnen analyseren, duiden of sturen is complex en moeilijk, maar wel nodig om leerlingen adequaat te kunnen begeleiden. Dit moet de echte professional juist aanspreken: het maakt lesgeven spannender en uitdagender en daar hebben leerling en leraar beiden baat bij. Deze bundel met vele praktijkvoorbeelden van Bildung beoogt een inspiratiebron te zijn om Bildung in het onderwijs verder vorm te geven.

De persoonsontwikkeling van de leerling of Bildung is de focus in dit boek. We richten ons speciaal op leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben om een barrière in hun onderwijscarrière en persoonsontwikkeling te kunnen slechten, omdat deze leerlingen zich veelal gesteld zien voor belemmeringen, waar oplossingen voor gevonden moeten worden om tot Bildung te komen. De professionaliteit staat of valt nu eenmaal bij het kunnen en willen begrijpen waarom men handelt zoals men handelt en welke inzichten, ervaringen, opvattingen, waarden en normen daaraan ten grondslag liggen. Het gedrag van individuen en groepen (leerlingen in ons geval) of het eigen gedrag kunnen analyseren, duiden of sturen is heel complex en moeilijk. Maar het is wel nodig om de meest adequate begeleiding te kunnen geven. Het blijft bovendien een zoektocht vol twijfels. Dat maakt het moeilijk en lastig, maar dit moet de echte professional juist aanspreken. Men mag nadenken, analyseren, experimenteren, oplossingen zoeken en innoveren in een grillige werkelijkheid. Wat is mooier dan dat te kunnen doen voor professionals zoals de leraar, de schoolleider en bestuurders? Velen zijn hier dan ook mee bezig, zoals blijkt uit de 15 praktijkvoorbeelden die in deze bundel gepresenteerd worden. Het is enthousiasmerend en hoopgevend te zien hoe creatief en vaardig leraren, schoolleiders en bestuurders oplossingen weten te vinden in het begeleiden van deze leerlingen. Daarbij gaan ze vaak uiterst creatief, origineel en uitdagend te werk. Die houding straalt ook af op de leerlingen die begeleid worden. Wat dat betreft vraagt Bildung niet alleen een inspanning van de leerling, maar zeker ook van degenen die zijn Bildung moeten faciliteren: de leraar, de schoolleider en bestuurders. Bij vele praktijkbeschrijvingen in deze bundel zijn dan ook schoolleiders betrokken geweest. Dat is een goede zaak. Bezig zijn met Bildung krijgt pas echt vorm wanneer tegelijkertijd op verschillende niveaus van het onderwijs wordt gewerkt: cur-

BILDUNG SPECIAAL

GERARD VAN STRALEN | REDACTIE

BILDUNGSVERHALEN UIT DE PRAKTIJK
VAN HET (SPECIAAL) ONDERWIJS

‘Ik hoop dat veel mensen dit bijzondere boek over bildung lezen en zeker ook leraren. Want we hebben leraren nodig – overigens niet alleen in het speciaal onderwijs – die creatief en met fantasie lesgeven. Die zich aanpassen aan de bijzondere situatie van de leerlingen en in hen geloven.’

Jetta Klijnsma in dit boek

In ‘Bildung speciaal’ vertellen leraren, schoolleiders, besturen en opleiders over het bildungsonderwijs aan leerlingen met een beperking. Het boek bevat veel voorbeelden van de creatieve en fantasierijke wijze waarop bildung vorm krijgt in het onderwijs voor leerlingen met een complexe ondersteuningsvraag. Daarmee is het een inspirerend praktijkboek voor leraren die deze leerlingen begeleiden, en ook voor alle leraren, schoolleiders en schoolbesturen. En passant wordt duidelijk hoe het bildungsagoramodel ondersteunend kan zijn voor het verdiepen en verbreden van de eigen ontwikkeling als persoon en de ontwikkeling van de onderwijsorganisatie.

Dit boek, dat ook in een digitale versie verschijnt, is tot stand gekomen met steun van het Hermen J. Jacobsfonds.

Stichting
HERMEN J. JACOBS
FONDS

9 789492 538253